3. joulukuuta 2024

Eduskunnan Tulevaisuusvaliokunnalle

Asia: O 9/2023 vp Tulevaisuusvaliokunnan selvityshankkeet 2023 – 2027, Lasten, nuorten ja perheiden hyvinvointi. Teema: Lasten, nuorten ja perheiden yksinäisyys

Kuulemistilaisuuteen 4.12.2024 liittyvä asiantuntijalausunto

Kasvatuspsykologian professori Niina Junttila, Turun ja Jyväskylän yliopistot, *Right to Belong -tutkimuskonsortion* (STN) konsortionjohtaja, *Educa – Koulutuksen tulevaisuus -lippulaivaohjelman* (SA) sekä *Educa-doc tohtorikoulutuspilotin* (OKM) vastuullinen johtaja (TY/kasvatustiede), *EduRESCUE – Resilientti koulu -tutkimuskonsortion* (STN) osahankejohtaja, *Osallistujien Suomi -ohjelman* asiantuntijaryhmän koordinaattori

Kiitän pyynnöstä antaa asiantuntijalausunto liittyen lasten, nuorten ja perheiden yksinäisyyteen. Keskityn lausunnossani erityisesti lasten ja nuorten yksinäisyyteen ja sen vaikutuksiin heidän koulunkäynnilleen, psyykkiselle ja fyysiselle hyvinvoinnille ja terveydelleen sekä riskiin joko täydelliseen eristäytymiseen tai väkivaltaisuuteen, jengiytymiseen, radikalisoitumiseen ja ääritekoihin.

Jokaisella ihmisellä on perustavanlaatuinen ydintarve kuulua johonkin. Ydintarpeen täyttymättömyys uhkaa hyvinvointia, terveyttä, turvallisuutta ja olemassaoloa. (Baumeister & Leary, 1995; Hawkley & Capioppo, 2010). Sosiaaliset suhteet edistävät ydintarpeen täyttymisen kautta luottamusta, tasa-arvoa, hyvinvointia, terveyttä, yhteiskunnallista turvallisuutta ja sosiaalisesti kestävää kehitystä (Ellerbrock ym., 2014; Klima & Repetti, 2008; Ryan & Shin, 2018).

Suomessa 10–30 % lapsista, nuorista ja vanhemmista kokee tämän ydintarpeen täyttymättömyydestä johtuvaa yksinäisyyttä ja ulkopuolisuutta. Näillä tunteilla on pitkäaikaisia vaikutuksia sekä vanhemmuuteen, oppimiseen, hyvinvointiin, terveyteen että turvallisuuteen (Junttila, 2010). Yksinäisyyden kustannukset ovat paitsi inhimillisesti niin myös yhteiskunnallisesti esimerkiksi tuen tarpeina, sairaspoissaoloina, opiskelu- ja työuralta poisjäämisenä, sosiaali- ja terveyshuollon kustannuksina sekä viimeisijaisen tuen (esim. lastensuojelu, kriminaalihuolto) tarpeina merkittäviä (ks. Osallistujien Suomi toimenpideohjelma). Pitkäaikainen yksinäisyys johtaa pahimmillaan itsetuhoisuuteen, täydelliseen eristäytymiseen (ns. hikikomori) tai riskiin radikalisoitua ja tehdä ääritekoja (Leary et al. 2003; Oksanen et al., 2013; Williams & Nida, 2011).

1. Lasten, nuorten ja perheiden yksinäisyys Suomessa – tilannekuva

Suomalaisista lapsista ja nuorista noin 10–30 % kokee toistuvaa yksinäisyyttä (esim. Lyyra, Junttila, Tynjälä, Villberg, & Välimaa 2022). Luvut vaihtelevat sen mukaan, miten asiaa on kysytty, millaista vastausskaalaa käytetty ja lasketaanko yksinäisyyden kokemukseksi myös joskus tai toisinaan koettu yksinäisyys. Korkeimmillaan arviot ovat yli 50 % (Suomen Punainen Risti; Allianssi). Hetkellinenkin yksinäisyys tuntuu pahalta, mutta pitkittynyt yksinäisyys heikentää sekä psyykkistä että fyysistä hyvinvointia ja terveyttä, kykyä oppia ja integroitua osaksi yhteisöjä sekä lisää syrjäytymisen, itsetuhoisuuden, väkivallan ja radikalisoitumisen riskiä (esim. Cacioppo et al., 2015; Qualter et al., 2015, Baumeister et al., 2005; Williams, 2007).

Yksinäisyydellä tarkoitetaan ahdistavaa ja negatiivista subjektiivista kokemusta siitä, etteivät olemassa olevat sosiaaliset suhteet vastaa toivottuja (Weiss 1973; Junttila 2010). Yksinäisyyden tunne voi kohdistua joko sosiaalisiin verkostoihin (sosiaalinen yksinäisyys) tai läheisiin tärkeisiin ihmissuhteisiin (emotionaalinen yksinäisyys). Yksin oleminen ei kuitenkaan ole yksinäisyyttä vaan konkreettinen ja neutraali olotila, jossa ihmisellä ei juuri sillä hetkellä ole sosiaalisia suhteita. Yksin oleminen voi siis olla myös toivottua ja hyvinvointia vahvistavaa – yksinäisyydeksi se muodostuu silloin, jos tunne on epämiellyttävä ja tilanteesta halutaan päästä eroon.

Ostrakismi on tahallista tai tahatonta sulkemista ulkopuolisuuteen (Williams 2007). Tahallista ostrakismi on silloin, jos joko henkilö tai ryhmä henkilöitä jättää toistuvasti yhden tai useamman henkilön ulkopuolelle käyttäytymällä esimerkiksi siten, kuin heitä ei olisi olemassakaan. Tahatonta ostrakismia voi olla esimerkiksi se, että vanhemman huomio kiinnittyy lapsen sijaan muihin asioihin tai lapsiryhmä on niin suuri, ettei kasvattajan tai opettajan aika riitä kaikkien tasapoliseen huomioimiseen. Sekä subjektiivisesti koetun yksinäisyyden että muiden itseen kohdistaman ostrakismin vaikutukset ovat tilanteen pitkittyessä voimakkaita ja johtavat psyykkisen ja fyysisen hyvinvoinnin ja terveyden ongelmiin sekä lisäävät riskiä sille, että lapsi tai nuori jää pois koulusta, syrjäytyy opiskelu- tai työuralta ja satuttaa joko itseään tai muita.

Ostrakismi eli kokemus muiden tekemästä ulossulkemisesta sekä yksinäisyys eli subjektiivinen tunne siitä, etteivät omat sosiaaliset suhteet täytä tarpeita ovat ilmiöinä lähtökohtaisesti erilaisia, mutta kietoutuvat sangen usein yhteen. Monissa tutkimuksissa näiden tunteiden väliset yhteydet ovat korkeita. Toisaalta erityisesti omat suomalaiset tutkimuksemme (ks. Niina Junttila | Turun yliopisto) ovat nostaneet esille myös erilaisia kehityksellisiä polkuja, joissa sosiaalinen ja emotionaalinen yksinäisyys ja/tai ostrakismi säilyvät lapsilla ja nuorilla vuodesta toiseen suhteellisen itsenäisinä ilmiöinä. Esimerkiksi alakoululaisten lasten ja yläkoululaisten nuorten sekä pienten lasten vanhempien sosiaalisen ja emotionaalisen yksinäisyyden on todettu jatkuvan ja vaikuttavan eri lailla esimerkiksi koulunkäyntiin, psyykkiseen oireiluun ja

kyvykkyydentunteeseen vanhemmuudesta. Alakoulun viimeiseltä luokalta toisen asteen ensimmäiselle luokalle jatkuneessa pitkittäistutkimuksessa 4 vuoden seurantajakson aikana jatkuvasti sosiaalista yksinäisyyttä kokeneita nuoria oli 15 %, emotionaalista yksinäisyyttä kokeneita 25 % ja ostrakismia kokeneita 9 % (Kiuru et al, 2024). Ilmiöt erottautuvat jo varhaiskasvatusikäisillä lapsilla. Tuoreen kaksivuotiseen esiopetuskokeiluun liittyvän tutkimuksen (Salo et al. 2024) mukaan pienistä 5-vuotiaista lapsista 18 % koki yksinäisyyttä vähintäänkin usein ja 9 % tuli ostrakisoiduksi eli muiden toimesta ulossuljetuksi vastaavasti vähintäänkin usein.

2. Miksi yksinäisyys ja ulkopuolisuus ovat ongelma?

Kokemus ulkopuolisuudesta saa ihmisen tuntemaan uhkaa omaa olemassaoloaan, merkityksellisyyttään, yhdenvertaisia vaikutusmahdollisuuksiaan ja tasa-arvoaan kohtaan (Baumeister & Leary, 1995; Hawkley & Cacioppo, 2010). Kokemus aktivoituu aivoissa sosiaalisena kipuna ja tunteena uhasta omia psykologisia perustarpeita kohtaan (Spreng et al., 2020; Syrjämäki & Hietanen, 2019). Uhkaavana koetut tilanteet aikaansaavat stressireaktioita ja pelkotiloja, joista selviäminen ilman psyykkistä sairastumista vaatii yksilöiltä erilaisia itse- ja tunnesäätelyn taitoja (Levinson et al., 2013). Vastaavasti itselle sopivat ja toimivat sosiaaliset suhteet sekä tunne yhteenkuuluvuudesta lisäävät tasa-arvon, luottamuksen ja turvallisuuden kokemuksia sekä ylläpitävät psyykkistä ja fyysistä terveyttä. (Ellerbrock et al., 2014; Klima & Repetti, 2008; Ryan & Shin, 2018).

Pitkittyessään kokemus ulkopuolisuudesta aiheuttaa fysiologisten reaktioiden lisäksi kognitiivista kuormittuneisuutta sekä tunteiden, ajatusten ja käyttäytymisen tason muutoksia, jotka edelleen johtavat internalisoivaan tai eksternalisoivaan oireiluun ja riskiin psyykkisille ja fyysisille sairauksille sekä yhteiskunnasta syrjäytymiselle. Pahimmillaan tunne ulkopuolisuudesta voi johtaa voimakkaaseen eristäytymiseen tai ilmetä väkivaltaisena, radikalisoituneena toimintana tai jopa ääritekoina. (esim. Cacioppo et al., 2015; Qualter et al., 2015, Baumeister et al., 2005; Williams, 2007).

3. Mitä yksinäisyys maksaa?

Yksinäisyys ja ulkopuolisuus ovat usein juurisyinä hyvinvointi- ja terveysongelmien taustalla ja näin ollen niiden aiheuttamat suorat ja epäsuorat kustannukset ovat yhteiskunnallisesti merkittävät. Britannia on arvioinut yksinäisyyden kustannuksiksi henkilöä kohden yli 10 000 puntaa vuodessa. Tanskassa vuonna 2021 tehdyn selvityksen mukaan yksinäisyys maksaa vuosittain yli 7 miljardia Tanskan kruunua. Yhdysvalloissa yksinäisyyden vuosittaisiksi kustannuksiksi on arvioitu noin 6000 dollaria henkilöä kohden. Tämän lisäksi yksinäisyys aiheuttaa Yhdysvalloissa työnantajille noin 154 miljardin dollarin vuosittaiset kustannukset työpoissaoloina ja

tuottavuuden laskuna. Alankomaissa yksinäisyyden vuosittaisiksi terveydenhuollon lisäkustannuksiksi on arvioitu 2 miljardia euroa. Tämän johdosta Alankomaissa varattiin vuosiksi 2022–2026 yhteensä 40 miljoonaa euroa toimenpiteille, joiden ajatellaan vähentävän yksinäisyyttä. Suomessa laskelmat ovat vielä kesken, mutta ei ole mitään syytä olettaa, että yksinäisyys maksaisi Suomessa vähemmän kuin muualla.

4. Mitä toimenpiteitä tarvitaan?

Yksinäisyydelle altistavia tekijöitä löytyy sekä yksilöön liittyvistä että sosiaalisista tekijöistä: perityistä ominaisuuksista, opituista toimintamalleista, tunne-, itsesäätely- tai sosiaalisten taitojen puutteista, persoonallisuuden piirteistä, haitallisista elämäntapahtumista ja turvattomista vuorovaikutussuhteista. Sosiaalisia yksinäisyydelle altistavia tekijöitä voivat olla lisäksi esimerkiksi kiusatuksi tuleminen ja kuuluminen vähemmistöryhmään, johon kohdistuu ennakkoluuloja.

Riskitekijöiden merkitys vaihtelee yksilöllisesti, ja usein kyseessä on tilanne, jossa ihmisen kohdalle osuu useampia tekijöitä pitkän ajan kuluessa. Yksinäisyyden riskejä voidaan kuitenkin pienentää niin yksilö- kuin yhteisötasollakin. Tietyt ominaisuudet, taidot ja ympäristöt voivat suojata lasta ja nuorta yksinäisyyden ja ulkopuolisuuden kokemuksilta.

Perheen ja varhaisten vuorovaikutussuhteiden merkitys on suuri, mutta erityisesti lapsen kasvaessa painopiste siirtyy yhä enemmän vertaisiin, ystäviin, kavereihin, digitaalisiin ympäristöihin ja erilaisten palvelujärjestelmien, kuten neuvolan, varhaiskasvatuksen, koulun, lastensuojelun ja psykiatrisen hoidon toimivuuteen.

Viimeaikaiset meta-analyysit interventioiden mahdollisuuksista ja vaikuttavuustutkimuksesta nostavat esille 1) puutteen universaaleista menetelmistä, joilla lasten ja nuorten yksinäisyyden ja ulkopuolisuuden kokemuksia voitaisiin vähentää jo niiden alkuvaiheessa eli ennen kuin ongelmista tulee vaikeampia, 2) puutteen kohdennetuista ja erityisryhmille räätälöidyistä menetelmistä, joilla kroonisesta yksinäisyydestä kärsiviä lapsia ja nuoria kyettäisiin auttamaan, sekä 3) puutteen tutkimuksista, joissa tarkasteltaisiin erilaisten menetelmien pitkäaikaisia vaikutuksia (Eccles & Qualter, 2021; Osborn et al., 2021). Kaikki nämä seikat on huomioitu seuraavaksi esiteltävissä Right to Belong -tutkimuskonsortiossa (STN, TY, Junttila) sekä Eduskunnan yksinäisyyden ja ostrakismin vähentämisen työryhmän johtamassa Osallistujien Suomi -ohjelmassa.

4.1. Right to Belong / Oikeus osallisuuteen – yksinäisyyden ja ostrakismin vähentäminen lapsuudessa ja nuoruudessa tutkimuskonsortio

Right to Belong –konsortiossa (R-to-B) tutkitaan sosiaaliseen ulkopuolisuuteen, eli yksinäisyyteen ja ostrakismiin, johtavia biopsykososiaalisia, käyttäytymiseen ja ympäristöihin liittyviä tekijöitä, syitä, mekanismeja ja kehityspolkuja. Tutkimuksen avulla edistetään interventioita ja tuetaan päätöksentekoa sekä tarvittavia muutoksia lainsäädännössä. R-to-B tähtää inklusiivisempaan hyvinvointiyhteiskuntaan, joka tarjoaa jokaiselle lapselle ja nuorelle yhdenvertaisen, turvallisen ja sosiaalisesti kestävän tulevaisuuden, jossa yksikään ei jää ulkopuoliseksi.

R-to-B:n vaikuttavuustavoitteina on 1) rakentaa tieteiden välisen yhteistyön kautta kokonaisvaltaista uutta ymmärrystä yksinäisyyden ja ostrakismin syistä, mekanismeista, kehityspoluista ja kustannuksista, 2) testata, arvioida ja edelleen kehittää eri konteksteihin sijoittuvia yksinäisyyden ja ostrakismin vähentämisen sekä osallisuuden ja yhteisöllisyyden vahvistamisen interventio- ja preventio-ohjelmia, sekä 3) kartoittaa ja kehittää lasten ja nuorten osallisuutta ja yhteisöllisyyttä vahvistavia palvelujärjestelmäpolkuja yhdessä lasten, nuorten, tutkijoiden ja yhteistyökumppanien kanssa.

Tavoitteiden saavuttamiseksi tutkimuksessa hyödynnetään mm. aivokuvantamisen ja toimintatutkimuksen menetelmiä sekä laajoja seurantatutkimusaineistoja, rekisteritietoja ja interventioiden vaikuttavuusarviointia. R-to-B-konsortiossa mukana ovat Turun, Helsingin ja Jyväskylän yliopistot sekä Aalto-yliopisto, Itsenäisyyden juhlavuoden lastensäätiö, Opetushallitus sekä Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. R-to-B yhdistää tieteellistä asiantuntijuutta useilta eri aloilta neljässä tutkimustyöpaketissaan: yksinäisyyden ja ostrakismin yksilötason biopsykososiaaliset mekanismit; yksinäisyyden ja ostrakismin kehitykselliset jatkumot eri ympäristöissä; yksinäisyyden ja ostrakismin vähentäminen ja ehkäisy kouluissa; sekä osallisuus palveluissa – lapset integroidun palvelujärjestelmän yhteiskehittäjinä. Konsortiolla on yhteistyökumppaneita laajasti yhteiskunnan eri sektoreilta, esimerkiksi eduskunnasta, ministeriöistä ja järjestöistä.

4.2. Osallistujien Suomi - ohjelma

Suomi on käynnistänyt kansallisen työn yksinäisyyttä vastaan maailman ensimmäisten maiden joukossa (WHO, 2024). Suomi erottuu edukseen kansainvälisesti, sillä se on ainoana maana käynnistänyt yhteistyön teeman parissa toimivien organisaatioiden omasta aloitteesta. Eduskuntaan perustetun työryhmän asiantuntijoiksi on kutsuttu edustajia sosiaali- ja terveysministeriöstä, opetus- ja kulttuuriministeriöstä, Opetushallituksesta, Terveyden ja hyvinvoinnin laitokselta, Kuntaliitosta, Olympiakomiteasta, Itlasta, Kirkkohallituksesta, Right to

Belong -tutkimuskonsortiosta sekä järjestöistä. Ryhmän puheenjohtajina toimivat eduskunnan varapuhemies Paula Risikko ja kansanedustaja Eeva-Johanna Eloranta. Asiantuntijatyöryhmän toimintaa koordinoivat professori Niina Junttila ja johtaja Emil Salovuori.

Osallistujien Suomi -ohjelmatyön tavoitteena on muun muassa sitouttaa päättäjät ja eri sidosryhmät yksinäisyyden ehkäisemiseen. Tämän lisäksi tavoitteena on vahvistaa poliittisten päätösten tutkimusperustaisuutta sekä ennakkoarvioida yksinäisyyden ja ulkopuolisuuden taloudellisia vaikutuksia. Lisäksi tarkoitus on muun muassa selvittää ja puuttua digitalisaation mahdollisiin haittavaikutuksiin, koota yhteen hyviä toimintamalleja kolmannelta sektorilta, tunnistaa yksinäisyys perustason palveluissa sekä sujuvoittaa asiakasohjausta eri sektorien välillä.

Asiantuntijaryhmä on laatinut 21 toimenpidettä sisältävän ohjelman, johon jäsenorganisaatiot ovat sitoutuneet. Toimenpiteet on koottu siten, että ne kohdentuvat sekä yksilöille, perheille ja lähiverkostoille, julkiselle, yksityiselle ja kolmannelle sektorille että kansalaisyhteiskunnalle.

Osallistujien Suomi on pitkän aikavälin ohjelmakokonaisuus, jonka ensimmäinen toimenpideohjelma julkistettiin 15.11.2024. Työ jatkuu yli hallituskausien ja sen etenemistä arvioidaan vuosittain. Ohjelmaan sekä sen asettamiin toimenpiteisiin ja suosituksiin voi tutustua täältä: www.osallistujiensuomi.fi

5. R-to-B tutkimukseen perustuvat ratkaisunäkökulmat lasten, nuorten ja perheiden yksinäisyyteen

Right to Belong tutkimuskonsortion ensimmäiset suomalaisiin tutkimustuloksiin perustuvat ratkaisunäkökulmat lasten, nuorten ja perheiden yksinäisyyden vähentämiseen löytyvät alta. Ratkaisujen taustalla olevat tutkimukset sekä jokaisen näkökulman laajemmat perustelut julkaistaan Suomen Akatemian nettisivuilla loppuvuonna 2024.

1. Puutteet sosiaalisissa ja tunne- sekä itsesäätelytaidoissa lisäävät riskiä yksinäisyyteen ja ulkopuolisuuteen. Näiden taitojen kehittymistä on tuettava systemaattisesti kaikissa lapsen kasvuympäristöissä. Vanhemmille on tarjottava tähän liittyvää tietoa ja tukea esimerkiksi neuvoloissa ja perhekeskuksissa. Lasten ja nuorten parissa toimiville ammattilaisille ja harrastusohjaajille on järjestettävä perus- ja täydennyskoulutusta näiden taitojen tukemiseen, sekä realistiset mahdollisuudet koulutuksiin osallistumiseen.

2. Ensimmäisen polven maahanmuuttajanuoret kokevat yleisemmin yksinäisyyttä kuin Suomessa syntyneet ulkomaalaistaustaiset nuoret ja suomalaistaustaiset nuoret. Maahanmuuttajataustaiset lapset ja nuoret myös kokevat, että heillä on vähemmän läheisiä ystävyyssuhteita. Heidän kuuluvuuden

tunnettaan voidaan tukea asenteisiin ja käytäntöihin liittyvin toimenpitein, kuten kulttuurisensitiivisyyskoulutuksilla ja rekrytointikäytäntöjä kehittämällä sekä osallistavia työskentelytapoja suosimalla.

3. Yksinäisten vanhempien lasten on todettu olevan muita suuremmassa riskissä kasvaa yksinäisiksi nuoriksi. Siksi jo lasta odottavien ja pienten lasten vanhempien yksinäisyyskokemukset tulisi tunnistaa esimerkiksi neuvolassa, perhekeskuksessa tai kerho- ja harrastustoiminnassa. Apua yksinäisyyden tunnistamiseen ja puheeksiottoon löytyy Right to Belong -tutkijoiden kokoamana esim. Lääkärikirja Duodecimista.

4. Läheiset suhteet vanhempiin, opettajiin ja muihin aikuisiin voivat suojata nuorta yksinäisyyden kokemuksilta. Lasten ja nuorten parissa toimivien aikuisten tulee panostaa lämpimään kohtaamiseen sekä luottamuksellisen suhteen rakentamiseen. Työnantajan on turvattava ammattilaisille tähän riittävä työaika ja osaaminen.

5. Tutkimustemme mukaan lukiossa opiskelevat nuoret kokevat keskimäärin enemmän yksinäisyyttä kuin perus- ja ammattikoulussa opiskelevat. Lukiolaiset kokevat myös ammattikoululaisia vähemmän kouluun kuuluvuutta. Siksi lukioissa on erityisen tärkeää panostaa yksinäisyyden varhaiseen tunnistamiseen sekä opiskelijoiden yhteisöllisyyttä vahvistaviin toimiin, kuten esimerkiksi ryhmäytymistä tukeviin aktiviteetteihin. Lisäksi on tärkeää vähentää ammattilaisten vaihtuvuutta kouluyhteisössä.

6. Yksin asuvat nuoret kokevat enemmän yksinäisyyttä kuin vanhempiensa kanssa asuvat. Tutkimushavainnot koronapandemian ajalta osoittavat, että he ovat myös alttiimpia yksinäisyyden lisääntymiseen kriisitilanteissa. Nuorille onkin tärkeää järjestää taloudellisesti kannattavia, erilaisia vaihtoehtoja yksin asumisen rinnalle, kuten esimerkiksi yhteisöasumisen eri muotoja.

7. Perheen matalatuloisuus sekä vanhempien matala kouluttautuneisuus tutkitusti lisäävät riskiä yksinäisyyden ja ulkopuolisuuden kokemuksille. Näin ollen lapsiperheköyhyyttä lisäävien poliittisten päätösten toimeenpaneminen lisää myös yksinäisyyttä. Suosittelemme, ettei rahoitusta leikata lapsiperheiden sosiaaliturvasta tai aikuiskoulutuksesta.

Jyväskylässä, 3. joulukuuta 2024

Professori, konsortionjohtaja Niina Junttila

Lähteet:

Abdulhamed, R., & Beattie, M. (2024). The link between teacher–student relations and sense of school belonging is not equal for all: The moderating role of immigrant status. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, *34*(6), e2892. https://doi.org/10.1002/casp.2892

Abdulhamed, R., Hietajärvi, L., Skogberg, N., Klemetti, R., & Lonka, K. (2024). Sense of belongingness, discrimination, and mental health: Associations and buffering effects of sense of belonging on mental health among Finnish native and immigrant-origin youth. *International Journal of Intercultural Relations*, 103, 102081. https://doi.org/10.1016/j.ijintrel.2024.102081

Abdulhamed, R., Lonka, K. (2024). Acculturation Orientations Among Immigrant-Origin Youth: How is Acculturation Associated with Self-Esteem, Sense of Belonging, and Discrimination? *Int. Migration & Integration*. https://doi.org/10.1007/s12134-024-01194-1

Beattie, M., Kiuru, N. & Salmela-Aro, K. (2024). Belongingness to groups, adolescent loneliness trajectories, and their consequences. International Journal of Behavioral Development. doi: 10.1177/01650254241294019

Cacioppo, J., Cacioppo, S., Capitano, J.P. & Cole, S.W. (2015). The neuroendocrinology of social isolation. Annual Review of Psychology, 66, 733-767. https://doi.org/10.1146/annurev-psych-010814-015240

Junttila, N. & Karlsson, L. (18.9.2024). Yksinäisyys. Lääkärikirja Duodecim. https://www.terveyskirjasto.fi/dlk01408

Lyyra, N., Junttila, N., Tynjälä, J., Villberg, J. & Välimaa, R. (2022) Loneliness, subjective health complaints, and medicine use among Finnish adolescents 2006-2018. Scandinavian Journal of Public Health, 50(8), 1071-1220. https://doi.org/10.1177/1403494822111797

Meskanen, E., Peltonen, S., Lyyra, N., Sorkkila, M., Kokko, S. & Kiuru, N. (2024). Toisen asteen opiskelijoiden yksinäisyyden kokemukset koronapandemian poikkeusolojen aikana. Oppimisen ja oppimisvaikeuksien erityislehti NMI-Bulletin, 34(2), 10-34.

Read, S., Salmela-Aro, K., Kiuru, N., Helenius, J. & Junttila, N. (2024). The cohort trends of social connectedness in secondary school students in Finland between 2017 and 2021. PLOS ONE 19(10): e0312579. https://doi.org/10.1371/journal.pone.0312579

Salo, A.- E., Junttila, N., & Vauras, M. (2022). Parental self-efficacy and intra- and extra-familial relationships. *Journal of Child and Family Studies,* 31, 2714–2729. https://doi.org/10.1007/s10826-022-02380-4

Salo, A.-E., Junttila, N., & Vauras, M. (2020). Social and emotional loneliness: Longitudinal stability, interdependence, and intergenerational transmission among boys and girls. *Family Relations, 69*: 151–165. https://doi.org/10.1111/fare.12398

Salo, A.-E., Upadyaya, K., Kalland, M., Salmela-Aro, K., & Lerkkanen, M.-K. (arvioitavana). Teacher observations of loneliness and ostracism among five-year-olds: Associations with socioemotional functioning and vocabulary.

Williams, K.D. (2007). Ostracism. Annual Review of Psychology, 58(1), 425- 452. https://doi.org/10.1146/annurev.psych.58.110405.085641